

организации расследования заведомо ложных сообщений об угрозе жизни граждан, уничтожении или повреждении объектов собственности в неблагоприятных условиях первоначального этапа. Указано на важность прогнозирования результатов проведения следственных (оперативных) действий.

Ключевые слова: следственная ситуация, неблагоприятные условия расследования, следственные действия.

Pletenets' V. M. Unfavorable conditions of investigating crimes evaluated under art. 259 of the Criminal Code of Ukraine. The author gave examples of investigative situations that can be formed at the initial stage of the investigation of crimes, evaluated under art. 259 of the Criminal Code of Ukraine.

It is noted that the favorable conditions are performance indicators (characteristics) carried by each subject of the investigation. That is what some investigators regarded as unfavorable conditions, others never perceives any problems or difficulties.

The author gave factors of an objective and subjective nature, according to law-enforcement officials questioned affect the investigation of the situation by examining the crime category.

It is highlighted that initially, in terms of information uncertainty, the investigator has to organize the investigation. Thus, each investigator (detective) action should be carefully and critically evaluated from the standpoint of the possibility of a positive outcome for the criminal proceedings. If the assumptions of a negative result, the investigator must decide to refuse conducting the investigation of action.

The findings indicate that analyzing the situation developing, organizing investigations the investigator predicts obtain relevant results. This certainly will be provided with the appropriate level of investigation and prevent the occurrence of adverse conditions.

Keywords: investigating the situation, unfavorable terms of the investigation, the investigative actions.

Надійшла до редакції 14.05.2013

Д.Б. Санакоєв

кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.74

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ СИТУАЦІЙ У ПРОТИДІІ РЕЙДЕРСТВУ

Проаналізовано наявні теоретичні підходи до формування оперативно-розшукових ситуацій та можливості їх використання у протидії рейдерству.

Ключові слова: оперативно-розшукова ситуація, рейдерство, криміналістична ситуація, класифікація оперативно-розшукових ситуацій.

Постановка проблеми. Сучасному етапові розвитку України притаманні тривалі глибокі соціальні, економічні, правові зміни. Відчутні певні позитивні тенденції розвитку суспільних відносин у сфері економічної діяльності. Проте на сьогодні є недостатнім рівень правової свідомості, що об'єктивно і постійно відтворює потребу у кримінально-правовому контролі цієї діяльності. Криміногенна ситуація тут лишається досить складною,

особливо у сфері корпоративних правовідносин. Характерною ознакою останніх років є численні випадки рейдерства. Додаткові труднощі з його виявлення та розслідування викликані й тим, що члени організованих злочинних груп, які здійснюють свою протиправну діяльність, володіють великими матеріальними ресурсами, безперервно підвищують рівень конспірації, надають злочинній діяльності законослухняної форми. У спланованих і реалізованих в єдиному комплексі організаційних та інших заходах так чи інакше задіяний цілий ряд посадових та інших осіб: адвокати, оцінювачі, арбітражні керуючі, співробітники правоохоронних органів, різні охоронні та підприємницькі структури. Як наслідок, до відповідальності притягуються, у кращому випадку, лише безпосередні виконавці, а організатори і найбільш активні учасники залишаються невстановленими або їх вина в ході розслідування не підтверджується. Тривала безкарна діяльність членів злочинних груп у сфері економічної діяльності через невчасність виявлення і викриття всіх учасників веде до розширення криміналізації сфери корпоративних правовідносин. Зазначені обставини не дозволяють домогтися кардинального перелому в боротьбі з рейдерством. Основною причиною ситуації негативної обстановки є недостатнє використання правоохоронними органами потенціалу оперативно-розшукової роботи у поєднанні з теоретичними напрацюваннями наук кримінально-правового циклу. Не є винятком і проблема формування оперативно-розшукових ситуацій за злочинами цієї категорії.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Особливостям поглинання акціонерних товариств, його видам, основам протидії законній господарській діяльності, а також розслідуванню злочинів, пов'язаних із силовим захопленням підприємств, присвячені роботи багатьох відомих вітчизняних та зарубіжних учених, серед яких виділимо праці: Н. Бута, Ю. Борисова, І. Вікторова, О. Власова, Н. Гуторова, Н. Коніної, С. Ніколаюка, Н. Рудика, О. Татарова, С. Чернявського, В. Юсупова та інших.

Метою статті є дослідження місця і ролі типових оперативно-розшукових ситуацій та можливостей їх використання оперативними підрозділами правоохоронних органів у протидії рейдерству в Україні.

Виклад основного матеріалу. Оперативно-розшукова діяльність у цілому ґрунтується на наукових здобутках криміналістики. Означене твердження зумовлене історичним розвитком обох наук, адже допоки накопичений у межах криміналістики емпіричний матеріал не викликав протиріч щодо уявлень про неї як науки лише про засоби та методи боротьби зі злочинністю, теорія ОРД зароджувалася і розвивалася як складова частина криміналістики. Дійсно, теорія ОРД, як і криміналістика, вивчає причинно-наслідкові зв'язки механізму утворення криміналістично значущої інформації, правила та процедури її пошуку, фіксації, оцінки та використання у якості фактичних даних для прийняття процесуальних та оперативних рішень за фактами підготовлюваних чи вчинених кримінальних правопорушень та осіб, причетних до них [1, с. 119]. Такі вчення теорії ОРД, як вчення про оперативно-розшукову інформацію, про оперативно-розшукові

версії, про оперативні комбінації і тактичні операції, не лише містять криміналістичну інформацію, але й багато в чому спираються на її вихідні теоретичні положення.

Дослідження характерних рис механізму рейдерства в межах теорії ОРД сприяє виявленню типових дій, які учасники злочинних груп вчиняють при підготовці, вчиненні та приховуванні даного виду злочинів та які, у свою чергу, спрямовані на перехоплення прав управління, володіння та розпорядження майновими комплексами юридичних осіб.

На практиці у кожному випадку виявлення ознак рейдерства вже відомі способи здійснення злочинної діяльності створюють умови для визначення закономірностей функціонування механізму підготовки, вчинення та приховування злочинів, протидії розслідуванню у певній ситуації та, відповідно, дозволяють оперативному співробітнику та слідчому швидко орієнтуватися у напрямках пошуку слідів такої злочинної діяльності, встановлювати їх та фіксувати. Пізнання закономірностей механізму рейдерства створює умови для розробки типової криміналістичної характеристики цього злочину.

Однак досягнення поставленої мети не обмежується отриманням знань щодо закономірностей прояву механізму підготовки, вчинення та приховування злочину, протидії розслідуванню. Одним із важливих аспектів нашого дослідження є також пізнання закономірностей механізмів ОРД щодо виявлення, припинення та супроводження кримінального судочинства у відповідних оперативних та оперативно-слідчих ситуаціях. Їх встановлення веде до створення типових криміналістичних характеристик ОРД, закладає підґрунтя для ефективної боротьби з рейдерством, дозволяє розробляти на їх основі більш досконалі технічні, тактичні і методичні рекомендації з ефективного виявлення, вилучення та фіксації фактичних даних про злочинну діяльність у сфері корпоративних правовідносин та успішно використовувати їх у досудовому провадженні. Така науково узагальнена система знань при наповненні всіх її елементів (у т.ч. й результатами досліджень інших вчених), на нашу думку, повинна формувати оперативно-розшукову теорію виявлення, попередження, припинення та супроводження розслідування злочинів, спрямованих на злочинне поглинання майнових комплексів юридичних осіб.

Оперативно-розшукові ситуації, що формуються у процесі діяльності оперативних підрозділів, є основою інформаційно-пізнавальних та засвідчувальних видів такої діяльності у протидії рейдерству. Проте на сьогодні відсутні глибокі розробки, спрямовані на визначення типових оперативно-розшукових ситуацій, вивчення їхньої динаміки та підстав зміни у ході оперативної та слідчої діяльності.

На наш погляд, практична значущість з'ясування типових оперативно-розшукових ситуацій виявляється у тому, що вони:

- є підґрунтям діяльності суб'єктів доказування, які діють з урахуванням наявної інформації. Щоб діяти, суб'єкту потрібно спочатку отримати уявлення про зміст та обсяг інформації, що міститься у кожній ситуації [2, с. 162];

- становлять обставини, що визначають мету (цілі) діяльності, адже поза їх аналізом правоохоронна діяльність втрачає свій зміст [3, с. 23];
- створюють умови для якісного планування ОРД;
- наперед визначають обрання конкретних оперативно-розшукових заходів та визначають тактику їх проведення.

Типові оперативно-розшукові ситуації у рейдерстві слід визначати та досліджувати на кожному етапі кримінального поглинання юридичних осіб. Вони є об'єктивно повторюваними елементами, що зумовлені фактичними даними [4, с. 93]. Їх знання дозволить оперативним підрозділам конкретизувати процес виявлення джерел, їх фіксацію оперативними засобами інформації про злочинну діяльність, створити повне уявлення про всю злочинну діяльність організованих груп у сфері корпоративних правовідносин, кримінального поглинання юридичних осіб.

Зазначене зумовлює необхідність та важливість здійснення процедури типізації теоретичних уявлень про зміст оперативно-розшукової ситуації з метою їх узагальнення та впорядкування у типову характеристику [5, с. 178].

Як і слідчу, оперативно-розшукову ситуацію характеризують: інформаційний, психологічний, процесуально-тактичний, матеріальний та матеріально-технічний аспекти [6, с. 502]. Однак, незважаючи на те, що оперативно-розшукова діяльність основні наукові начала отримує з теорії криміналістики, вважаємо, до сьогодні не всі її категорії однозначно сприймаються дослідниками. А отже, ще більш неоднозначними є розвинуті на основі криміналістичних оперативно-розшукові категорії.

Щодо розслідування означене цілком стосується терміна «слідча ситуація». У теорії криміналістики окремі науковці зазначають, що поняття «слідча ситуація» лише стає криміналістичною категорією та не знайшло фундаментального теоретичного розв'язання у кримінальному судочинстві та криміналістиці [2, с. 73]. Аналіз фахової криміналістичної літератури з цього питання підтверджує означену тезу. Дійсно, у криміналістиці до сьогодні відсутня єдність поглядів у розумінні слідчої ситуації. Так, вчені розглядають слідчу ситуацію як умови планування розслідування (І. Андреев, Г. Грамович, Н. Порубов), як умови, в яких здійснюється раціональна лінія поведінки (І. Герасимов, Л. Драпкін), певні умови часу, місця, навколишнього середовища у взаємозв'язку з іншими процесами об'єктивної дійсності та поведінкою осіб, що опинилися у сфері кримінального судочинства (Є. Іщенко) [5, с. 208].

Російський дослідник В. Корноухов здійснив спробу систематизації та класифікації слідчих ситуацій [7, с. 113]: сукупність зовнішніх умов; сукупність даних (доказів), що характеризують розслідування, тобто коли ситуація знаходиться всередині процесу; сукупність умов як доказова, тактична, методична і організаційна інформація; ступінь інформаційної обізнаності слідчого про злочин, а також про стан процесу розслідування, що склалася у певний момент часу, аналіз та оцінка якого дозволяють слідчому прийняти найбільш доцільні рішення у справі.

Вченими визнається істотна схожість природи криміналістичної та оперативно-розшукової діяльності. Однак повне їх ототожнення неможли-

ве через низку особливостей, найбільш характерні з яких простежуються:

- за суб'єктами діяльності;
- за способами отримання відомостей;
- за режимом їх здійснення та закріплення;
- за доказовим значенням результатів слідчої та оперативно-розшукової діяльності та ін.

При розмежуванні слідчих та оперативно-розшукових ситуацій з позицій логіки нашого дослідження найбільш істотні розбіжності спостерігаються при їх оцінці за низкою підстав.

Однією з таких підстав є час формування ситуацій.

Слідча ситуація виникає у межах розпочатого кримінального провадження до направлення прокурору з обвинувальним актом, закриття провадження чи його зупинення. Оперативно-розшукова ситуація може виникнути і розвиватися на допроцесуальному етапі; у рамках порушеного кримінального провадження; на судових та інших стадіях (наприклад, у разі розшуку особи, яка переховується від суду); після закриття кримінального провадження чи кримінального переслідування.

Засоби розв'язання (виявлення та фіксації відомостей про злочинну діяльність) аналізованих нами ситуацій також є підставою їх розмежування. Інструментарієм їх змін у кримінальному судочинстві буде провадження процесуальних, у т.ч. слідчих дій. Розв'язання ж оперативно-розшукових ситуацій здійснюється шляхом проведення оперативно-розшукових заходів, у т.ч. у межах оперативних комбінацій та операцій. Оперативно-розшукові ситуації виникають за слабо вираженої слідчої картини злочину, в тому числі вчиненого в умовах неочевидності, слідчі ситуації – незалежно від ступеня складності виявлення джерел відомостей та їх процесуальної фіксації.

Кримінальне поглинання майнових комплексів виникає, розвивається та реалізується як складний процес, що становить безліч кримінальних ситуацій та злочинних діянь, які послідовно змінюються, групуються певним чином за відповідними стадіями розгортання [8, с. 13–24]. Механізм злочинної діяльності при рейдерстві, як наукова категорія, в абстрактній формі виражає динамічну систему осіб, матеріальних об'єктів та процесів, що взаємодіють при підготовці, вчиненні та приховуванні паралельно послідовних вчинюваних злочинів. Механізм кожного кримінального поглинання юридичної особи індивідуальний. Означене зумовлюється також і особливостями регіону, на території якого функціонує юридична особа, яка поглинатиметься, рівнем корумпованості державних структур, загальним рівнем злочинності та ін. Ці особливості визначають обрання злочинними структурами часу початку такого поглинання, набір злочинних засобів, їх поєднання при застосуванні. Однак, як свідчать результати аналізу матеріалів практики правоохоронних органів, у разі захоплення розкривається багато спільних закономірностей, що виявляються у цілях та мотивах, функціональному складі злочинних груп, у особистісних (професійних) характеристиках окремих осіб, у етапах поглинання та комплексі дій за кожним із них.

Типові оперативно-розшукові ситуації, що формуються на початково-

му етапі оперативно-розшукової діяльності, утворюють вірогідний ряд вихідних відомостей, що стосуються рейдерства. Завданням оперативного співробітника є визначення у кожному конкретному випадку реальної типової ситуації та формування завдань з позиції встановлення подальшої можливої картини злочину. Зібрана на первинному етапі інформація дозволяє оперативному співробітникові визначити можливий характер злочину, його природу та сформулювати програму дій, спрямованих на оперативне документування злочинної діяльності у кожному конкретному випадку атаки на юридичну особу.

Дослідження оперативних ситуацій, що виникають при рейдерстві, дозволило виявити типові ситуаційні моделі, на підставі яких оперативні співробітники формували оперативні версії, здійснювали планування своїх дій, що дозволяли успішно припиняти процеси поглинання. Означені ситуації пропонуємо систематизувати та класифікувати за певними критеріями.

Так, оперативно-розшукові ситуації можна поділяти:

1. За часом виникнення:

а) докримінальна ситуація, коли злочин не вчинено, проте ведеться робота з виявлення характеристик об'єкта поглинання (юридичної особи), складання плану поглинання, формування злочинної групи;

б) кримінальна, тобто виникає і розвивається у процесі поглинання юридичної особи;

2. За джерелом отримання первинної інформації про рейдерство:

а) інформація отримана з офіційних адміністративних органів (акт документальної ревізії, стаття в газеті тощо), у т.ч. від слідчих підрозділів, в якості доручення за розпочатим чи зупиненим кримінальним провадженням;

б) із конфіденційних джерел. У такій ситуації весь початковий етап розслідування ґрунтуватиметься на використанні ефекту раптовості (затримання на гарячому, негайні та паралельні обшуки (ст. 234 КПК) і тимчасові вилучення (ст. 167 КПК) у ймовірних співучасників тощо);

3. Залежно від етапу поглинання:

а) під час отримання доступу до управління об'єктом посягання;

б) при виведенні активів;

в) у разі банкрутства та переоформлення прав на володіння та розпорядження юридичною особою;

4. Залежно від очевидності:

а) факт злочину встановлено;

б) факт злочину не встановлено;

5. Залежно від факту початку кримінального провадження:

а) почато кримінальне провадження;

б) кримінальне провадження зупинено;

в) розпочато кримінальне провадження після вирішення обвинувачення по суті, тобто у формі вироку (ст. 369 КПК), стосовно одного з членів організованої групи;

6. Залежно від встановлення осіб, винних у вчиненні рейдерства:

а) винні особи не встановлені;

б) встановлені лише окремі учасники організованої злочинної групи;

в) встановлені всі учасники організованої злочинної групи;

7. Залежно від можливостей виявлення та фіксації криміналістично значущої інформації:

а) потребують участі фахівців-спеціалістів (у фінансовій, організаційно-управлінській, арбітражній та іншій діяльності);

б) вирішуються силами оперативних підрозділів.

Висновки. Аналіз та оцінка вказаних оперативно-розшукових ситуацій дозволяють конкретизувати задачі оперативно-розшукової діяльності, виявляючи якість «умов» здійснення цієї діяльності. Завдання, що є наслідками тієї чи іншої оперативно-розшукової ситуації, наперед визначають програму їх розв'язання і, зрештою, надають криміналістичній діяльності цілеспрямовано го та ефективного характеру. Саме тому для оперативних співробітників важливим є набуття практичних навичок виявлення за кожною оперативно-розшуковою ситуацією рис, типових у цілому для таких ситуацій.

Бібліографічні посилання

1. Теория оперативно-розыскной деятельности : учеб. / под ред. К. Горяинова, В. Овчинского, Г. Синилова. – М., 2007.

2. Гавло В.К., Клочко В.Е., Ким Д.В. Судебно-следственные ситуации: психолого-криминалистические аспекты : монография / под ред. В.К. Гавло. – Барнаул, 2006.

3. Корноухов В.Е. О структуре методик по расследованию преступлений // Вестн. криминалистики / отв. ред. А.Г. Филиппов. – Вып. 2 (10). – М., 2004.

4. Корноухов В.П. Основные положения методики расследования отдельных видов преступлений : материалы науч. конф. – Красноярск, 1972.

5. Коновалов С.И. Теоретико-методологические проблемы криминалистики : монография. – Ростов н/Д, 2001.

6. Белкин Р.С. Курс криминалистики : в 3 т. – Т. 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации. – М., 1997.

7. Корноухов В.Е. К теоретическим основам расследования преступлений: понятие и виды ситуаций / В.Е. Корноухов // Юридическая наука и правоохранительная практика. – 2007. – № 1.

8. Сергеев М.А. Основы криминалистической методики расследования преступлений, связанных с присвоением права на владение и управление предприятиями и организациями (по материалам Уральского федерального округа) : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. – Тюмень, 2008.

Санакоев Д. Б. Теоретические проблемы формирования оперативно-розыскных ситуаций в противодействии рейдерству. Дан анализ существующих теоретических подходов к формированию оперативно-розыскных ситуаций и возможностей их использования в противодействии рейдерству.

Ключевые слова: *оперативно-розыскная ситуация, рейдерство, криминалистическая ситуация, классификация оперативно-розыскных ситуаций.*

Sanakoyev D. B. Theoretical problems of formation of operational-search situations in countering hostile takeovers. In the article there is the analysis of existing theoretical approaches to the formation of operational-search situations and to possibilities of their use in combating hostile takeovers in Ukraine. The author stated that the main reason for the negative situation is an insufficient use by Ukrainian law-enforcement agencies of capacity of operational-search work in the unity of theoretical developments of criminal-legal sciences.

In author's opinion, knowing the raiding mechanism creates conditions for the development of a generic forensic characteristics of this crime. It is noted, that the study of characteristics of the mechanism of raiding in the framework of the operational-search theory facili-

tates the identification of typical actions that members of criminal groups commit in preparing, committing and concealing of these crimes and that, in turn, directed at intercept management rights, ownership and disposition of legal entities' property complexes.

The study of operational-search situations arising from raiding, allowed to reveal typical situational model on which the operational staff made up operational versions, planed their actions that permitted successfully stop the processes of takeover. The abovementioned situation are proposed to be systematized and classified under relevant criteria.

Analysis and evaluation of these operational-search situations allow to specify tasks of operational-search activity, revealing the quality of this activity "conditions". Tasks that are consequences of different operational-search situations should set the agenda for their solution, and finally, give to forensic activity a focused and effective character. That is why, for operational staff it is important to gain practical skills in identifying after each operational-search situation marks typical of a whole for such situations.

Keywords: *operational-search situation, hostile takeover, criminalistic situation, classification of operational-search situations.*

Надійшла до редакції 28.05.2013

В.І. Сліпченко

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК343.13

ТИМЧАСОВИЙ ДОСТУП ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ: ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ОТРИМАННЯ

Досліджено наявний процесуальний порядок отримання тимчасового доступу до речей і документів як стороною обвинувачення, так і стороною захисту. З'ясовано мету й підстави застосування вказаного заходу забезпечення кримінального провадження.

Ключові слова: *кримінальний процес, заходи забезпечення кримінального провадження, тимчасовий доступ до речей та документів, охоронювана законом таємниця.*

Постановка проблеми. Розширюючи сферу судового контролю та запроваджуючи нові форми прокурорського нагляду, КПК України передбачив також і нові процесуальні порядки збирання та отримання доказів. До таких новел КПК України доцільно віднести запровадження інституту тимчасового доступу до речей і документів у порядку, визначеному главою 15. Актуальність вказаного дослідження зумовлюється тим, що КПК України встановив як загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження (ст. 132), так і конкретні вимоги до клопотань слідчих про надання тимчасового доступу до речей і документів (ст. 160), а також поширив дію принципу змагальності на досудовий етап кримінального провадження (п. 19 ч. 1 ст. 3, п. 15 ст. 7 та ст. 22).

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Окремі питання проведення тимчасового доступу до речей і документів як інституту кримінального процесу вже стали предметом наукових